

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра технологій навчання, охорони праці та дизайну**

Електронний навчальний курс

**«ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ. РОБОТА ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ІЗ
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Розробники: Ганна Кравченко, завідувач кафедри технологій навчання, охорони праці та дизайну Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «УМО» НАПН України, доктор педагогічних наук;

Коссова-Сіліна Галина Олександрівна, доцент кафедри технологій навчання, охорони праці та дизайну Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «УМО» НАПН України, кандидат педагогічних наук

СХВАЛЕНО

кафедрою технологій навчання,
охорони праці та дизайну
протокол № 2 від 06 лютого 2024 р.
завідувач кафедри

Ганна Кравченко

Біла Церква 2024

Схвалено

на засіданні кафедри технологій навчання, охорони праці та дизайну
Протокол № 2 від 06 лютого 2023 року

Рецензенти:

Сіданіч Ірина, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України;

Пехарева Альона Станіславівна, кандидатка психологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри спеціальної педагогіки, психології та інклюзивної освіти Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Кравченко Г.Ю., Коссова-Сіліна Г.О. Інклюзивне навчання. Робота із здобувачами освіти із особливими освітніми потребами електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 62с.

Актуальність курсу визначається правами осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної освіти з урахуванням їх потреб та можливостей та необхідністю відповідної підготовки фахівців ЗП(ПТ)О до виконання завдань інклюзивного навчання.

Мета курсу полягає в засвоєнні педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання.

Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» (викладачі професійно-теоретичної підготовки ЗП(ПТ)О) на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Електронний курс розраховано на *6 год.*, із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

© БІНПО УМО НАПН України, 2024

© Кравченко Г.Ю., Коссова-Сіліна Г.О., 2024

ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

1. Анотація електронного навчального курсу	4
2. Типова освітня програма електронного навчального курсу	6
3. Профіль типової освітньої програми електронного навчального курсу...	8
4. Тематичний план викладу та засвоєння матеріалів електронного навчального курсу.....	13
5. Зміст електронного навчального курсу за темами.....	14
6. Навчально-методичні матеріали.....	16
6.1. Теоретичний навчальний матеріал до лекції «Історичний дискурс та сучасні тенденції інклюзивної освіти»	16
6.2. Матеріали та завдання до семінарських занять.....	26
6.2.1 «Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О»	26
6.2.2. «Особливості педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями) в ЗП(ПТ)О»	36
6.3. Проблемно-пошукові питання для самостійної та індивідуальної роботи слухача	44
6.4. Комплекс практичних (тестових) завдань для самоконтролю	46
6.5. Глосарій ключових слів	50
7. Консультаційний пункт.....	52
8. Цифрова бібліотека.....	52

1. АНОТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Демократичні перетворення, що передбачають входження України в європейський та світовий освітній простір, зумовили зміну ставлення суспільства до проблем інклюзії, яка є пріоритетною в освітній політиці держави. Інклюзія в освіті визначається як процес включення осіб з особливими освітніми потребами в загальноосвітні, професійні (професійно-технічні) навчальні заклади і забезпечення права на одержання якісної конкурентної освіти.

Водночас, концепція інклюзивної освіти є складним, багатоаспектним питанням та наразі містить низку проблем та протиріч. Успішність впровадження інклюзивної освіти залежить від розуміння педагогічними працівниками інклюзії як цінності демократичного суспільства, розвитку толерантності, зміни ставлення до осіб з особливими потребами, фахової підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Актуальність курсу визначається правами осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної освіти з урахуванням їх потреб та можливостей та необхідністю відповідної підготовки фахівців ЗП(ПТ)О до виконання завдань інклюзивного навчання.

Метою курсу є засвоєння педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання.

Завдання курсу:

- формування усвідомленого розуміння основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти;
- підвищення рівня професійної компетентності педагогів ЗП(ПТ)О щодо використання технологій інклюзивного навчання в освітній діяльності;
- розвиток та удосконалення практичних умінь та навичок роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами;
- усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності.

Матеріали курсу спрямовано на розвиток освітологічної, андрагогічної, професійно-педагогічної та інноваційної компетентностей та компетентності з професійно-особистісного розвитку педагогічних працівників.

Реалізація завдань для досягнення результатів курсу здійснюється шляхом:

- самостійного опрацювання слухачами навчального матеріалу;

- виконання контрольно-діагностичних матеріалів, спрямованих на вдосконалення вмінь і навичок на практиці застосовувати набуті теоретичні знання;
- участі в рефлексійно-оцінювальному блоці з метою використання здобутих знань, умінь (навичок) у професійно-педагогічній діяльності.
- написанні та захисту на підсумковому етапі випускної роботи/проекту (на вибір).

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» (викладачі професійно-теоретичної підготовки ЗП(ПТ)О) на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

2. ТИПОВА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ. РОБОТА ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»

Пояснювальна записка

Демократичні перетворення, що передбачають входження України в європейський та світовий освітній простір, зумовили зміну ставлення суспільства до проблем інклюзії, яка є пріоритетною в освітній політиці держави. Інклюзія в освіті визначається як процес включення осіб з особливими освітніми потребами в загальноосвітні, професійні (професійно-технічні) навчальні заклади і забезпечення права на одержання якісної конкурентної освіти.

Водночас, концепція інклюзивної освіти є складним, багатоаспектним питанням та наразі містить низку проблем та протиріч. Успішність впровадження інклюзивної освіти залежить від розуміння педагогічними працівниками інклюзії як цінності демократичного суспільства, розвитку толерантності, зміни ставлення до осіб з особливими потребами, фахової підготовки до роботи в інклюзивному навчальному середовищі. Найважливішим завданням є формування мотивації педагогів до подальшого вдосконалення своїх умінь та навичок. Для впровадження інклюзії фахівці мають змінюватися, причому йдеться про зміни на рівні прийняття нової освітньої парадигми.

Актуальність курсу визначається правами осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної освіти з урахуванням їх потреб та можливостей та необхідністю відповідної підготовки фахівців ЗП(ПТ)О до виконання завдань інклюзивного навчання.

Метою курсу є засвоєння педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання.

Завдання курсу:

- формування усвідомленого розуміння основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти;
- підвищення рівня професійної компетентності педагогів ЗП(ПТ)О щодо використання технологій інклюзивного навчання в освітній діяльності;
- розвиток та удосконалення практичних умінь та навичок роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами;
- усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності.

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» (викладачі професійно-теоретичної підготовки ЗП(ПТ)О) на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Навчально-методичне забезпечення курсу представлено науково-методичними матеріалами (лекція, семінарські заняття, проблемно-пошукові питання для самостійної та індивідуальної роботи слухача, тести, методичні рекомендації) і списком рекомендованих джерел до тематики електронного курсу.

3. ПРОФІЛЬ ТИПОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Профіль Типової освітньої програми електронного курсу «Інклюзивне навчання. Робота із здобувачами освіти із особливими освітніми потребами»	
Обсяг курсу	0,2 ЄКТС кредиту На опанування матеріалів електронного курсу передбачено 6 академічних годин, що відповідає 0,2 ЄКТС кредиту
Рівень програми	Безперервний професійний розвиток фахівців шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти
А	Мета
	Засвоєння педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання
В	Характеристика типової програми
1.	Функціональна спрямованість Розвиток умінь щодо організації освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти із застосуванням технологій інклюзивного навчання
2.	Фокус Типової програми Програма зорієнтована на безперервний професійний розвиток педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, здатних до організації освітнього процесу на високому науково-методичному рівні із застосуванням технологій інклюзивного навчання
3.	Орієнтація Типової програми Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти
4.	Особливості типової програми Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О, які володіють широким спектром професійних навичок і компетенцій для успішного виконання своїх

		<p>професійних функцій.</p> <p>Особливості електронного курсу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування усвідомленого розуміння основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти; - підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладів професійної освіти щодо використання технологій інклюзивного навчання в освітній діяльності; - розвиток та удосконалення практичних умінь та навичок роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами; - усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності. <p>Проходження навчання за кожною темою завершується відповідним видом контролю (проблемно-пошукові питання, завдання для самостійної роботи, тести).</p>
5.	Цільова група	Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» (викладачі професійно-теоретичної підготовки ЗП(ПТ)О) на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).
С	Професійні вимоги (компетенції) і продовження навчання	
1.	Професійні вимоги (компетенції)	Визначає посадова інструкція фахівця
2.	Продовження навчання	Типова програма передбачає можливість подальшого розширення та поглиблення знань, умінь, навичок педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в системі неформальної та інформальної освіти.
D	Стиль і методика навчання	

1.	Підходи до викладання і навчання	Розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у процесі їх практичного застосування, оновлення і поповнення професійних знань. Навчання проходить за різними моделями (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною) із використанням компетентнісного, андрагогічного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного підходів та інноваційних технологій навчання: інтерактивних, проблемних, практичних завдань, тестів тощо.
2.	Система оцінювання	Результати навчання за Типовою програмою оцінюються (зараховано/ не зараховано) на основі: підготовки відповідей на проблемно-пошукові питання, виконання завдань самостійної роботи, виконання тестових завдань.
Е	Програмні компетентності	
1.	Інтегральна компетентність	здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення дослідження, використання теорій і методів педагогіки і психології на практиці
2.	Загальні компетентності <i>Освітологічна</i>	здатність інтегрувати знання із сучасної філософії та соціології освіти, освітньої політики в цілісну стратегію професійної діяльності на засадах людиноцентризму, демонструвати відповідні цінності професійної діяльності
3.	Спеціальні (фахові) компетентності	<i>андрагогічна компетентність</i> – уміння визначати освітні потреби і запити, урахувати особливості мотивації, процесу навчання, застосовувати технології модерації, фасилітації, супервізії, визначати результати навчання, спонукати до рефлексії; <i>професійно-педагогічна</i>

		<p>компетентність – здатність планувати, організовувати та контролювати діяльність суб'єктів освітнього процесу закладів професійної освіти та власну професійну діяльність в умовах реформ і соціальних трансформацій; здатність до вибору оптимальних прийомів, методів та форм інклюзивного навчання, застосування технологій інклюзивного навчання;</p> <p>компетентність з інформальної освіти та професійно-особистісного розвитку – здатність організовувати професійний саморозвиток, самонавчання, самовдосконалення і самореалізацію впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти; розвивати (саморозвивати) і вдосконалювати (самовдосконалювати) професійно важливі якості особистості, цінності, що спрямовані на всебічний розвиток особистості всіх суб'єктів освітнього процесу як найвищої цінності суспільства тощо.</p>
Ф	Програмні результати навчання	
	Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> - основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти; - категоріальності осіб з особливим освітніми потребами; - змісту та особливостей реалізації психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; - усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності.
	Розвинені вміння	<ul style="list-style-type: none"> - застосовувати впровадження технологій в інклюзивного навчання освітній процес закладів професійної (професійно-технічної) освіти; - проектувати навчально-

		<p>пізнавальну діяльність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами із використанням технологій інклюзивного навчання;</p> <ul style="list-style-type: none"> - прогнозувати та організовувати командну діяльність учасників освітнього процесу в умовах інклюзивного освітнього середовища
	<p>Диспозиції (цінності, ставлення)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - людиноцентризм, цінність особистості, просування демократичних інклюзивних цінностей у освітній процес, - готовність до змін, гнучкість, постійний професійний розвиток; - рефлексія власної професійної діяльності
<p>Ключові слова</p> <p>Інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, особа з особливими освітніми потребами, технології інклюзивного навчання, команда психолого-педагогічного супроводу, індивідуальна програма розвитку здобувача освіти з особливими освітніми потребами, індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами, інклюзивне середовище</p>		

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИКЛАДУ ТА ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Зміст модулів	Кількість кредитів ЕКТС	Загальний обсяг годин	Загальний обсяг аудиторних годин	Аудиторні години				Спецкурси	Семінар-практикум	Самостійна робота	Самостійна робота (спецкурс)
				Лекції	Семінарські заняття	Тематичні дискусії	Науково-практичні конференції				
<i>1</i>											
Тема 1. Історичний дискурс та сучасні тенденції інклюзивної освіти		2	2	2							
Тема 2. Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О		2	2		2						
Тема 3. Психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)		2	2		2						
<i>Разом</i>		6	6	2	4						

5. ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ЗА ТЕМАМИ

Тема 1. Історичний дискурс та сучасні тенденції інклюзивної освіти

Соціокультурний контекст змін в освіті осіб з особливими потребами: від елементарного догляду до навчання, реабілітації та розвитку. Соціальна та медична моделі порушень розвитку.

Огляд міжнародних документів, ратифікованих Україною: Загальна декларація прав людини (1948), Декларація ООН про права інвалідів, Конвенція про права дитини (1989), Саламанська декларація (1994). Категоріальність та загальноповсюдність термінологія.

Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. Сегрегація, інтеграція, стихійна інтеграція, інклюзія. Інклюзивна освіта як складова соціальної політики та сучасна освітня парадигма. Системоутворювальні фактори та принципи інклюзивної освіти. Інклюзивне навчання як освітній особистісно орієнтований процес. Термінологія, основоположні визначення та категорії інклюзивної освіти, інклюзивного навчання та інклюзивного освітнього середовища.

Нормативно-правове інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О. Нормативно-правові документи, що регламентують інклюзивне навчання у сфері професійної(професійно-технічної) освіти. Термінологія, понятійні визначення.

Тема 2. Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О

Порядок організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Алгоритм утворення інклюзивної групи. Склад та функції команди психолого-педагогічного супроводу, компоненти психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти: інтелектуальні, функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві), фізичні, навчальні, соціоадаптаційні (особистісні, середовищні)/ соціокультурні. Ступені вияву потреб (труднощів). Рекомендований рівень підтримки.

Алгоритм розробки, структура та зміст індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами. Адаптація та модифікація освітнього середовища. Адаптація та модифікація навчальних програм (інтегрованих курсів). Ризики впровадження стратегій модифікації в умовах професійної освіти.

Тема 3. Психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)

Психологічні характеристики, фізіологічні прояви порушень розвитку здобувачів освіти з мовленнєвими порушеннями, порушеннями сенсорних аналізаторів (слуху, зору), порушеннями опорно-рухового апарату та

розумовою відсталістю (синдром Дауна). Рекомендації щодо урахування в навчальному процесі психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти за певними нозологіями. Використання модифікації та адаптації, особистісно орієнтованих технологій в роботі з даними категоріями здобувачів освіти.

6. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

6.1. ТЕОРЕТИЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЛЕКЦІЇ «ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»

План лекції

1. Соціокультурний контекст змін в освіті осіб з особливими потребами.
2. Розвиток системи освіти осіб з особливими потребами: від сегрегації до інклюзії.
3. Основні принципи та завдання інклюзивного навчання.
4. Нормативно-правове забезпечення організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О.

Література: 11, 12, 16, 18-25, 27, 28

ТЕОРЕТИЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ

1. Соціокультурний контекст змін в освіті осіб з особливими потребами

Ретроспектива ставлення суспільства до осіб із порушеннями свідчить, що протягом багатьох років політика відносно інвалідів розвивалася від елементарного догляду до навчання, реабілітації та розвитку. Значною мірою вона відображає загальні умови життя, а також соціальну та економічну політику в різні періоди часу.

Ще з античних часів громадянське право детермінувало визнання осіб з вадами як неповноцінних, недієздатних, громадян, які потребують опіки. Так, законодавство давньогрецької Спарти диктувало виявляти фізично неповносправних дітей і відділяти їх від здорових, оберігаючи в такий спосіб державний устрій і сповідуючи ідею «фізичної повноцінності» своїх громадян. «Нехай у силі буде той закон, що жодної каліки-дитини годувати не варто» – такі свідчення тогочасного ставлення до інвалідів залишив римський філософ Арістотель.

Неповноцінність і непотрібність людей з порушеннями було визнано в основах Римського права. «Ми вбиваємо калік і топимо дітей, які народжуються слабкими й потворними. Ми вчиняємо так не через гнів та досаду, а керуючись правилами розуму: відділяти неприродне від здорового» – таке право обстоював у Давньому Римі Сенека. Саме римський суд, установивши інститут опікунства над людьми з обмеженнями, став у подальшому зразком для вироблення законодавчих норм стосовно фізично та

психічно неповносправних. Римське право, яке стало основоположним у законодавстві більшості європейських країн, закріпило юридичний статус певної безправності людей з обмеженнями майже до 18-го сторіччя. Законодавство захищало «повноцінну більшість» від «неповноцінної меншості», жорстко фіксуючи обмеження громадянських прав інвалідів.

Розглянемо найпоширеніші історичні суспільно-соціальні моделі ставлення до осіб із порушеннями психофізичного розвитку.

Модель *«Хвора людина»*. Відповідно до цієї моделі особи з обмеженими можливостями – хворі люди. Це означає, що людина розглядається тільки як об'єкт лікування. Для суспільства людина з обмеженими можливостями – це хворий, йому потрібна медична діагностика, лікування та догляд.

Модель *«Недолюдина»*. Людина з відхиленнями у розвитку розглядається як неповноцінна істота, що за рівнем розвитку наближається до тварини. Наслідком цього є створення негуманних умов життя та негуманне ставлення до осіб з обмеженими можливостями.

Модель *«Загроза суспільству»*. Існувало уявлення, що деякі категорії осіб із відхиленнями в розвитку представляють загрозу суспільству (розумово відсталі, глухі, особи з психічними відхиленнями). Вважалося, що ці люди можуть не тільки бути джерелом захворювань, але і «наслати порчу», «накликати нещастя», нанести матеріальний і моральний збиток. Унаслідок цього суспільство вживало заходів, щоб захистити себе від цієї потенційної «загрози», створюючи інтернати, закриті установи, часто у віддалених місцях, іноді з суворим режимом утримання в них. Навчання в цих випадках або було відсутнє, або було недостатнім.

Модель *«Об'єкт жалю»* здійснює руйнівний вплив на розвиток особистості людини, на її прагнення до самореалізації. У межах цієї моделі до людини з обмеженими можливостями підходять як до маленької дитини, яка не дорослішає, залишаючись у дитячому віці назавжди (особливо ця точка зору поширюється на осіб із порушеннями інтелекту). Головним завданням у такій моделі є тільки захист людини з обмеженими можливостями від «поганого» навколишнього світу через відокремлення її від суспільства, створення комфортного середовища проживання, а не забезпечення допомоги у розвитку.

Модель *«Об'єкт обтяжливої благодійності»*. Складні економічні умови в ряді країн світу не дозволяють дотримуватися незмінно сприятливої економічної політики щодо осіб з обмеженими можливостями. Витрати на їх утримання розглядаються як економічний тягар, який намагаються зменшити через скорочення розмірів допомоги.

Модель *«Розвиток»* передбачає наявність в осіб із обмеженими можливостями здібностей до освіти та розвитку. Відповідно до цієї моделі суспільство є відповідальним за більш повний розвиток дитини з обмеженими можливостями, воно зобов'язане створити систему корекційно-педагогічної допомоги таким дітям.

В період з 70-х років ХХ століття у світовій освітній політиці на тлі економічного зростання розвитку суспільних демократичних стосунків у передових державах світу чітко визначилися антидискримінаційні настрої за будь-якою ознакою: національною, етнічною, релігійною, рівнем психофізичного розвитку. На зміну старій парадигми суспільно-державного

усвідомлення «повноцінна більшість» – «неповноцінна меншість» приходить нова – «єдина спільнота, яка включає і людей з певними проблемами». Світова спільнота законодавчо фіксує неприпустимість так званого «соціального маркування». Національні антидискримінаційні законодавчі акти затверджуються з урахуванням основних положень Декларацій ООН. Формується нова культурно-історична норма – повага до відмінностей між людьми.

Цей період визначений саме як перехід до інклюзивного навчання.

За даними ООН, сьогодні у світі нараховується приблизно 450 мільйонів людей з порушеннями психічного та (або) фізичного розвитку. Це становить 1/10 частину населення нашої планети. Дані Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що кількість таких людей у світі досягає 13% (3% дітей народжуються з вадами інтелекту та 10% дітей з іншими психічними та фізичними вадами). Усього у світі близько 200 мільйонів дітей з обмеженими можливостями.

На жаль, Україна не є виключенням із цього процесу. Дані Інклюзивно-ресурсних центрів свідчать про невинне зростання кількості дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. На сьогодні в Україні таких осіб близько 12% від загальної кількості дітей віком до 18 років. Найбільш поширеними є такі порушення: мовлення – близько 58%; ЗПР – 22%; розумова відсталість – 16%; порушення слуху, зору – 12%; порушення опорно-рухового апарату – 5%.

У міжнародних правових документах загальнозживаний термін «*діти з особливими потребами*» («*Children with Special Needs*»). Це термінологічне означення передбачає зміщення наголосів з недоліків і порушень у дітей, відхилень від норми до фіксації їхніх особливих потреб. Проте, Особливість передбачає відмінність, несхожість, можливо, неповторність, індивідуальність, унікальність». Відповідно, дітьми з особливими потребами вважаються:

- діти-інваліди,
- діти з незначними порушеннями здоров'я,
- діти з соціальними проблемами,
- обдаровані діти.

В Україні основною категорією осіб з особливими освітніми потребами є особи з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку.

Залежно від типу порушення виділяють такі категорії:

- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- з емоційно-вольовими порушеннями та з аутизмом.

Виділяють:

– **вроджені порушення**, спричинені шкідливим впливом на плід генетичних факторів, інтоксикацій, інфекцій, травм, порушенням живлення, гормональними розладами, резусною несумісністю груп крові матері та дитини, впливом медичних препаратів, алкоголю, наркотичних та отруйних речовин;

– **набуті порушення**, зумовлені переважно різноманітними шкідливими впливами на організм дитини під час народження та у наступні періоди розвитку (механічні ушкодження плоду, тяжкі пологи, пологова асфіксія, крововиливи у мозок, інфекційні захворювання тощо).

Навчання та виховання осіб з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, з використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи залежно від характеру розладу.

Особи з особливостями психофізичного розвитку мають, як і всі інші, право на отримання якісної освіти.

2. Розвиток системи освіти осіб з особливими потребами: від сегрегації до інклюзії

Ще за часів колишнього СРСР в Україні було створено систему спеціальних корекційних навчально-виховних освітніх закладів, де, в основному, здобували освіту діти з вадами психофізичного розвитку. Структура **спеціальної освіти** в Україні представлена такими типами спеціальних закладів: для дітей з порушеннями слуху, слабчочуючих, з порушеннями зору, слабозорих, з тяжкими порушеннями мовлення, з порушеннями опорно-рухового апарату, для розумово відсталих.

В спеціальних школах враховуються всі типи обмежень, які мають їхні вихованці, а саме: біологічні (сенсомоторні вади), соціальні (перешкоди у взаємодії з оточенням), психологічні (комплекс неповноцінності), і створені такі умови, за яких ці обмеження не перешкоджають навчанню. До них можна віднести:

- охоронний режим,
- меншу наповнюваність класів і виховних груп,
- використання спеціального обладнання та наочності,
- врахування індивідуальних особливостей кожної дитини.

Навчально-виховну роботу з дітьми здійснюють відповідні фахівці, які володіють знаннями про особливості їхнього психофізичного розвитку, уміннями та навичками корекції, спрямованої на профілактику й усунення вторинних вад.

Одним із компонентів спеціального впливу є лікувальна робота. В інтернатних закладах корекційна робота з вихованцями проводиться як у першу, так і в другу половину дня, що сприяє її ефективності.

Суттєвими в діяльності закладів корекційної освіти є, зокрема: психологічне забезпечення навчально-виховного процесу; розробку єдиних принципів і нормативів освітніх потреб дітей.

В спеціальних закладах, зокрема спеціальних школах для дітей з вадами розумового розвитку, навчання проходить у зоні найближчого розвитку дитини,

враховуються темпи засвоєння знань і вмінь, динаміка втомлюваності, перспективні можливості дитини. Перебування дітей з психофізичними вадами в колективі однолітків з такими ж обмеженими можливостями забезпечує комфортний психологічний стан, відсутність відчуття комплексу неповноцінності. Відповідність умов навчання темпам і особливостям розвитку дитини сприяє її успішності.

Попри певні переваги спеціальної освіти відзначаються і значні недоліки:

- її уніфікованість, що унеможлиблює забезпечення освітніх потреб всіх учнів, що мають особливості психофізичного розвитку;
- ізолюваність дітей з психофізичними порушеннями в спеціальних школах-інтернатах, яка має багато негативних соціальних наслідків, зокрема, відчуження сім'ї від виховного процесу; соціальна інфантильність учнів; обмеженість розвитку життєвих компетенцій тощо;
- недостатня соціально-практична спрямованість навчального процесу, наслідками якої є: низький рівень сформованості соціально-побутової компетентності учнів, незадовільна орієнтація в системі соціальних норм і правил та відсутність навичок самостійної життєдіяльності;

Перебування учнів у школі-інтернаті призводить до ізоляції від навколишнього життя, здорових ровесників і сім'ї, внаслідок чого не забезпечується реалізація потенційних можливостей і збережених функцій у формуванні дитячої особистості, діти не залучаються до соціального життя, знижуються можливості соціалізації вихованців інтернатів. Інтернатний спосіб життя не гарантує задоволення основної потреби дітей рости і розвиватися в атмосфері любові й захищеності, а натомість внаслідок постійної опіки та ізоляції від здорових однолітків вони набувають комплексу "інвалідності", споживацьких установок, негативного ставлення до інших людей.

Альтернативою для родини, яка не дає такої згоди, є **індивідуальне навчання**. Серед його переваг:

- можливість повного врахування індивідуальних особливостей дитини,
- адаптація програми до зони найближчого розвитку,
- наявність звичної для дитини обстановки,
- відсутність негативного впливу взаємодії з іншими дітьми.

Проте, часто при індивідуальній формі навчання дитина опиняється в умовах ще більшої соціальної ізоляції. І хоча «Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» передбачає роботу з такими дітьми вчителів-дефектологів, найчастіше з такою дитиною працюють вчителі, які не мають спеціальної підготовки, через що не враховують особливостей розвитку і навчання своїх вихованців. Досягнення дитини в процесі індивідуального навчання контролюються неефективно, тому досить часто не відповідають її потенційним можливостям. Істотним недоліком індивідуального навчання є й те, що діти не одержують необхідної корекційної допомоги, у кращому випадку здійснюється лише медична; крім того,

нехтується така важлива умова психічного розвитку, як міжособистісна взаємодія з однолітками.

Для сучасної України характерною є **стихійна інтеграція** - спільне перебування дітей з психофізичними вадами зі здоровими однолітками без створення спеціальних умов і надання фахової допомоги. Такі явища призводять до дискредитації самої ідеї спільного навчання, оскільки гальмують розвиток учнів, ускладнюють процес засвоєння ними знань, стимулюють формування негативних особистісних новоутворень невротичного та психотичного характеру.

Основоположним в **інклюзивних підходах** є те, що *не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості.*

Термін «інклюзія» відмінний від терміну «інтеграція» за своїм концептуальним підходом. Інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення осіб з особливими потребами у регулярний освітній простір (засобами підготовки їх до цього). Інклюзія – це політика та процес, під час якого *не особистість з вадами повинна пристосовуватись до освітнього простору, а змінитися має суспільство, аби врахувати й пристосувалася до індивідуальних потреб «особливих» людей.*

Інклюзія базована на концепції «**нормалізації**», в основі якої – ідея про те, що життя й побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя всієї громади. Принципи «нормалізації» закріплені в низці сучасних міжнародних правових актів: «Декларація ООН про права розумово відсталих» (1971 р.), «Декларація про права інвалідів» (1975 р.), «Конвенція про права дитини» (1989 р.) та ін. Зокрема, «Декларація ООН про права розумово відсталих» є першим нормативно-правовим документом щодо визнання осіб із порушеннями психофізичного розвитку суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального та правового захисту

Інклюзивна освіта – це тривала стратегія, що являє собою побудову такого освітнього середовища, яке дасть змогу кожній особі, зокрема тим, хто має відхилення в психофізичному та / або в емоційному, соціальному й інших аспектах розвитку, навчатися разом зі здоровими однолітками, але на рівні своїх можливостей.

Спільними для всіх визначень інклюзивної освіти є такі положення:

- В основі інклюзивної освіти – підхід, що базується на дотриманні права на освіту для всіх дітей, у тому числі дітей із соціально вразливих груп (дітей з особливими освітніми потребами, дітей з інвалідністю, дітей-сиріт тощо).
- Позитивне сприйняття багатоманітності – сприйняття індивідуальних відмінностей учнів як корисного ресурсу, а не проблеми.
- Максимально значуща участь в освітньому процесі, а не тільки фізична присутність у класі/групі.

- Виявлення й усунення бар'єрів (фізичних, інформаційних, інституційних і негативного/упередженого ставлення).

Концепція інклюзивної освіти відображає одну із засадничих демократичних ідей – усі є цінними й активними членами суспільства.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами через організацію їх навчання на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з огляду на індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності таких осіб.

Сучасні зарубіжні та вітчизняні фахівці підкреслюють багатогранність проблем інклюзії, виділяють як її переваги, так і проблеми.

Переваги (за різними джерелами) проявляються в:

- подоланні ізоляції;
- можливості отримання освіти за місцем проживання без відриву від сім'ї;
- орієнтації осіб з психофізичними вадами розвитку на однолітків без вад психофізичного розвитку;
- реальній соціальній адаптації.

Інклюзію в освіті можна розглядати як один із багатьох аспектів інклюзії в суспільстві взагалі.

3. Основні принципи та завдання інклюзивного навчання

Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Основні принципи інклюзивного навчання:

- всі особи мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- навчальні заклади мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання;
- принцип забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;
- особи з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності навчання.

Реалізація інклюзивної моделі навчання потребує розв'язання низки **завдань**:

- організувати навчально-виховний процес, який би задовольняв освітні потреби всіх учнів;
- розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для осіб з особливими освітніми потребами.

- створити позитивний клімат у середовищі навчального закладу та поза його межами.

Інклюзивна освіта базується на таких **загальних принципах**:

- Цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень.
- Кожна людина здатна відчувати і думати.
- Кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою.
- Адаптація системи до потреб людини, а не навпаки.
- Справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків.
- Всі люди потребують підтримки.
- Задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної особистості.
- Визнання спроможності до навчання кожної особистості та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов.
- Залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей.
- Командний підхід у навчанні та вихованні, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів.

4. Нормативно-правове забезпечення організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О

Право кожної людини на освіту, що лежить в основі інклюзивного навчання, проголошено у низці міжнародних документів. Це, насамперед, **Загальна декларація прав людини (1948)**. У ній стверджується те, що усі люди народжуються вільними і рівними у своїх правах, а також те, що кожна людина має право на освіту, спрямовану на повний розвиток людської особи. Важливими міжнародними документами є:

Декларація ООН про права інвалідів, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1975 року (у цьому документі зазначається, що особи із інвалідністю мають право на освіту, ремісничу професійну підготовку і відновлення працездатності;

Конвенція про права дитини (1989) - зазначено, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства; наголошується на важливості ефективного доступу для неповноцінної дитини до послуг у галузі освіти та професійної підготовки);

Саламанська декларація (1994), в якій вперше наголошено на потребі реформування освіти у напрямі забезпечення впровадження інклюзивного навчання. Зокрема, у декларації сказано про те, що:

- кожна дитина має основне право на освіту і повинна мати можливість отримувати і підтримувати прийнятний рівень знань;
- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби;

- варто розробляти систему освіти та впроваджувати освітні програми таким чином, щоб брати до уваги широке різноманіття цих характеристик та потреб;
- особи, які мають особливі освітні потреби, повинні мати доступ до навчання у звичайних школах, які зобов'язані створити їм умови на основі педагогічних методів, орієнтованих перш за все на дітей з метою задоволення цих потреб;
- звичайні школи з такою інклюзивною орієнтацією є найбільш ефективними засобами боротьби із дискримінаційним ставленням, створення привітної атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства і забезпечення освіти для всіх; крім того, вони забезпечують ефективну освіту для більшості дітей та підвищують ефективність, а також ефективність витрат усієї системи освіти.

Особливе значення Саламанської декларації полягає у зміні пріоритетів: не лише потреба у високоякісній освіті для всіх дітей, а й сприяння усуненню дискримінаційних установок та настроїв, створення сприятливої атмосфери у громадах для розвитку інклюзивного суспільства.

Усі перелічені міжнародні документи є ратифікованими Україною.

Поміж вітчизняних законодавчих та нормативно-правових документів, що стосуються організації інклюзивного навчання у сфері професійної освіти, насамперед: Конституція України (1996), Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про професійно-технічну освіту» (1998), Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (2019) та «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (2021).

Вагомим документом, що забезпечив посилення розвитку інклюзії в Україні став Закон «Про освіту» (2017). Тут вперше на законодавчому рівні визначено цілу низку важливих понять. Зокрема, інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, індивідуальний навчальний план, індивідуальна програма розвитку, індивідуальна освітня траєкторія, особа з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічні послуги, психолого-педагогічний супровід, розумне пристосування, універсальний дизайн у сфері освіти.

У даному документі окреслено засади державної політики у сфері освіти. Поміж ними – людиноцентризм, забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності, розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами, забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування, доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою.

У Законі зазначено і те, що освіта в Україні має будуватися за принципом *рівних можливостей для всіх*. При цьому особлива увага приділяється проектуванню, будівництву та реконструкції будівель, споруд, приміщень

закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування.

У 2019 році затверджено Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти». У даному документі визначено організаційні засади інклюзивного навчання у ЗП(ПТ)О незалежно від форм власності та підпорядкування.

У Постанові визначено, що організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладах професійної освіти передбачає:

- створення інклюзивного освітнього середовища та забезпечення психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- приведення території закладу професійної (професійно-технічної) освіти, будівель, споруд та приміщень у відповідність з вимогами державних будівельних норм, стандартів та правил. У разі коли наявні будівлі, споруди та приміщення закладів професійної (професійно-технічної) освіти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з інвалідністю, здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну;
- забезпечення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами необхідними спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку згідно з типовим переліком, затвердженим МОН;
- диференційований підхід до розроблення освітньої програми, оцінки та контролю якості знань здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами методів і способів спілкування, зокрема української жестової мови та рельєфно-крапкового шрифту (шрифту Брайля), із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників;
- забезпечення доступності інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші).

Окрім того, у даному положенні окреслено алгоритм утворення інклюзивної групи, граничну чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі, склад та функції команди психолого-педагогічного супроводу, компоненти психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з ООП.

У Постанові зазначено, що для здобувачів освіти з ООП, які одночасно з набуттям кваліфікацій професійної освіти здобувають загальну середню освіту, інклюзивне навчання організовується згідно з **Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах**. Цей

документ був прийнятий 15 вересня 2021 року та набув чинності із 01 січня 2022 року. У Порядку визначено важливі поняття для організації інклюзивного навчання у закладах професійної освіти:

- адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу),
- модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу),
- оцінка потреби учня в наданні підтримки, рівні підтримки,
- ресурсна кімната.

Окрім того, у Постанові окреслено принципи розподілу учнів із урахуванням рівнів підтримки, визначено форму індивідуальної програми розвитку, особливості проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять, форму та зміст індивідуального навчального плану, інші важливі аспекти організації інклюзивного навчання учнів: тривалість здобуття освіти учнями, формування та функціонування інклюзивних міжкласних груп, оцінювання результатів навчання, фінансування інклюзивного навчання учнів.

У Додатках документу наведено інформацію про рівні підтримки в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти:

- критерії визначення,
- умови забезпечення підтримки,
- фінансове забезпечення,
- механізм отримання підтримки в освітньому процесі,
- механізм реалізації індивідуальної освітньої траєкторії,
- забезпечення допоміжними засобами для навчання,
- облаштування освітнього середовища та проведення поточного, семестрового та річного оцінювання та /або державної підсумкової атестації.

Окрім того, у додатках положення представлено протокол оцінки потреби учня в наданні підтримки у закладі освіти та індивідуальна програма розвитку.

6.2. МАТЕРІАЛИ ТА ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

6.2.1. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗП(ПТ)О

Завдання до семінарського заняття «Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О»

1. Опрацювати навчальні матеріали для самостійної роботи з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми 2.
2. Навести приклади модифікації та адаптації змісту навчального предмета (інтегрованого курсу).
3. Обрати заняття з професійної підготовки та підібрати до його змісту можливі адаптації та модифікації.

4. Спробуйте надати відповідь на запитання: Чому варто вкрай обережно підходити до впровадження адаптації та модифікації у закладах професійної освіти? Які ризики стають можливими?

Питання для обговорення семінарського заняття «Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О»

1. Напрями та зміст психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.
2. Принципи командного підходу у роботі із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами.
3. Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти.
4. Індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами.
5. Сутність понять «адаптація» та «модифікація». Адаптації та модифікації змісту навчального предмета (інтегрованого курсу).

Література: 4, 5, 6, 7, 8, 10, 15, 26

Навчальні матеріали для самостійної роботи

1. Напрями та зміст психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами

Психолого-педагогічний супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти передбачає, зокрема:

- *навчально-організаційний компонент*, що включає допомогу в організації освітнього процесу; розроблення та моніторинг виконання індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами; організацію індивідуальних консультацій;
- *психологічний компонент*- забезпечення системної психологічної допомоги здобувачам освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу, зокрема їх соціально-психологічної адаптації до освітнього середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти;
- *соціальний компонент* - здійснення заходів щодо соціальної та соціально-побутової підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, зокрема надання інформації та допомоги під час влаштування в гуртожиток, отримання різних видів державної допомоги, технічних засобів реабілітації, а також провадження волонтерської діяльності.

Працюючи із здобувачами освіти особливим освітніми потребами, педагогу доводиться стикатися із цілою низкою викликів, здійснюючи постійний

моніторинг учнів, дбаючи про їх безпеку, приймаючи відмінності, проявляючи гнучкість у виборі методик, створюючи особливу атмосферу взаємопідтримки та взаємодопомоги. Проте для досягнення глобальних цілей зусиль однієї людини недостатньо. Тут потрібна **команда фахівців**.

З метою організації інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в межах існуючої штатної чисельності створюється **команда психолого-педагогічного супроводу**.

До складу команди психолого-педагогічного супроводу залучаються педагогічні працівники закладу професійної (професійно-технічної) освіти, які працюють із здобувачем освіти з особливими освітніми потребами безпосередньо, зокрема майстри виробничого навчання або педагоги професійного навчання, асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача, керівник фізичного виховання, інші педагогічні працівники відповідно до штату закладу професійної (професійно-технічної) освіти; представник адміністрації закладу професійної (професійно-технічної) освіти та інші фахівці (за потреби), а також за наявності керівник гуртка, перекладач-дактолог, завідувач гуртожитку, коменданти, вихователь, лікар, медична сестра.

2. Принципи командного підходу у роботі із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами

Командний підхід базується на принципах:

- команда має чітко визначені цілі;
- у команді чітко визначено ролі учасників;
- команда використовує принципи ефективного спілкування;
- команда використовує структурований підхід до вирішення проблем і прийняття рішень;
- учасники команди володіють стратегіями для розв'язання конфліктів.

Із практики діяльності інклюзивних навчальних закладів можна виділити три типи команд: багатопредметні, міжпредметні та транспредметні. Порівняльну характеристику цих типів наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльні характеристики типів команд

Показники	Типи команд		
	Багатопредметні	Міжпредметні	Транспредметні
Оцінка розвитку та навчальних досягнень учня	Окремі оцінки від окремих членів команди	Окремі оцінки від окремих членів команди	Члени команди здійснюють комплексну оцінку розвитку
Розроблення індивідуальної навчальної програми	Члени команди розробляють окремі програми в рамках своєї дисципліни	Члени команди діляться один з іншим своїми розробленими	Члени команди спільно розробляють навчальну програму, базуючись на

		програмами	пріоритетах та потребах учня із залученням його сім'ї
Реалізація індивідуальної навчальної програми	Члени команди реалізують частину програми, яка стосується їхньої компетенції	Члени команди реалізують свою частину програми і за можливості також інші частини програми	Для реалізації навчальної програм визначається основний постачальник послуг
Забезпечення зв'язків	Неформальні зв'язки	Періодичні зустрічі команди з питань окремих учнів. Члени команди відповідають за обмін інформацією між собою	Регулярні зустрічі команди, у ході яких відбувається постійний обмін інформацією, знаннями та навичками
Визначальна філософія	Розуміння важливості внеску з боку фахівців інших галузей	Готовність і здатність розроблення послуг, обмін ними та відповідальність за них в рамках загальної навчальної програми	Зобов'язання навчати, навчатися і спільно працювати в рамках міжпредметного навчання
Підвищення кваліфікації персоналу	Окремі оцінки від окремих членів команди	Окремі оцінки від окремих членів команди	Невід'ємний компонент зустрічей команди для засвоєння знань, що виходять за рамки власної дисципліни, та розвитку команди

До **функцій** команди психолого-педагогічного супроводу належить:

- співпраця із структурними підрозділами закладу професійної (професійно-технічної) освіти щодо організації інклюзивного навчання;
- забезпечення психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- розроблення індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами, моніторинг його виконання та корегування за потреби;
- підготовка педагогічних працівників закладу професійної (професійно-технічної) освіти та соціальних працівників, волонтерів до роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами шляхом проведення лекцій, семінарів, тренінгів, засідань за круглим столом тощо;
- консультування та надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладу професійної (професійно-технічної) освіти;
- забезпечення інформаційно-просвітницької діяльності щодо формування позитивного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами;
- проведення профорієнтаційної роботи серед випускників закладів загальної середньої освіти з особливими освітніми потребами;

- співпраця із закладами соціального захисту населення, громадськими об'єднаннями тощо з метою здійснення волонтерської допомоги, спрямованої на підтримку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

3. Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти

Постановою Кабінету Міністрів України . № 765 від 21 липня 2021 р. визначено категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти (табл. 2): інтелектуальні, функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві), фізичні, навчальні соціоадаптаційні (особистісні, середовищні)/ соціокультурні. Для кожної такої категорії зазначено ступінь вияву – поодинокі незначні, труднощі легкого ступеня прояву, труднощі помірного ступеня прояву, труднощі важкого ступеня прояву, труднощі найтяжчого ступеня прояву (відповідно, перший, другий, третій, четвертий та п'ятий рівень підтримки).

Таблиця 2

Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів)

Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів)	Загальна характеристика вірогідного прояву	Ступінь прояву	Рівень підтримки
Інтелектуальні	можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву передумов інтелекту (пам'яті, уваги, мислення, мовлення, вольових процесів, мотивації тощо), власне інтелекту (здатності до узагальнення, абстрагування, міркування; продукування думки, судження; здатності робити висновки тощо), інвентарю інтелекту (набутих знань, умінь, навичок)	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірного ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5
Функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві)	можуть полягати в обмеженні життєдіяльності різного ступеня прояву слухової, зорової, опорно-рухової (кістково-м'язової), мовленнєвої функцій (стосуватися відтворення звуко-складової)	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2

	структури слова; розбірливості мовлення; темпу і ритму; мелодико-інтонаційного малюнку; характеристик голосу; розрізнення звуків мовлення на слух; використання словникового запасу і граматики; перебігу читання, письма, комунікації)	труднощі помірного ступеня прояву	3
труднощі важкого ступеня прояву		4	
труднощі найтяжчого ступеня прояву		5	
Фізичні	можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву органів та кінцівок дитячого організму	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірного ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5
Навчальні	можуть полягати в обмеженні або своєрідності перебігу довільних видів діяльності різного ступеня прояву (писемного виду діяльності, математичних дій тощо)	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірного ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5

Соціоадаптаційні/ (особистісні, середовищні труднощі) соціокультурні (зокрема, взаємодія з представниками осередків окремих культур, отримання інформації засобами жестової мови тощо)	можуть полягати в наявності бар'єрів на шляху до формування навичок: пристосування до умов соціального середовища; організації адекватної системи відносин із соціальними об'єктами; прояву рольової пластичності поведінки; інтеграції в соціальні групи, засвоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірного ступеня прояву	3
		труднощі тяжкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5

Оскільки для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, які одночасно з набуттям кваліфікацій професійної освіти здобувають загальну середню освіту інклюзивне навчання організовується згідно з Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, необхідно врахувати правила розподілу учнів, подані у даному документі.

Зокрема, учнів розподіляються пропорційно між групами, враховуючи рівні підтримки:

- не більше одного учня, який потребує четвертого чи п'ятого рівня підтримки;
- не більше двох учнів, які потребують третього рівня підтримки;
- не більше трьох учнів, які потребують другого рівня підтримки;
- учні, які потребують першого рівня підтримки, розподіляються між класами без урахування кількості таких осіб.

4. Індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами

Протягом двох тижнів команда психолого-педагогічного супроводу складає індивідуальну програму розвитку (ІПР) учня за формою визначеною відповідною Постановою Кабінету Міністрів України.

ІПР підписують всі члени команди, один із батьків (чи інший законний представник) учня. Документ затверджується керівником закладу професійної освіти.

ІПР переглядають не рідше ніж двічі на рік та обов'язково враховують під час освітнього процесу в інклюзивному класі.

Такий документ зберігається протягом трьох років в особовій справі учня. На вимогу батьки (інші законні представники) учня можуть отримати копію індивідуальної програми розвитку.

В індивідуальній програмі розвитку вказується:

- період виконання документу,
- загальні відомості про учня,
- контактні номери телефонів батьків (законних представників),
- індивідуальні особливості розвитку (наявний рівень знань, вмінь, навичок – компетенції),
- освітні труднощі учня, виявлені у закладі освіти – інтелектуальні, функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві), фізичні, навчальні,
- потреби.

Окрім того, у даному документі зазначаються рекомендації щодо організації освітнього процесу особи з особливими освітніми потребами:

1. Рекомендований **рівень підтримки**;

2. **Адаптація та модифікація** освітнього середовища:

- пристосування середовища (рівень шуму, доступність, освітлення, потреба в усамітненні, його періодичність та місце – медіатека чи ресурсна кімната);
- психолого-педагогічна адаптація (збільшення часу на виконання завдань, використання візуального розкладу, збільшення обсягу допомоги, використання заохочень, руховий режим, використання засобів для концентрації уваги);
- адаптація навчального матеріалу (картки-інструкції, картки-підказки);
- засоби альтернативної комунікації; -
- модифікація (скорочення змісту навчального матеріалу, зниження вимог для виконання завдань);
- потреба у використанні жестової мови, шрифту Брайля;
- потреба в додаткових заняттях;

3. Потреба в **консультації** фахівцями інклюзивно-ресурсного центру чи спеціальних закладів освіти;

4. Наявність індивідуального навчального плану;

5. **Додаткові** психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги;

6. Навчання за розкладом групи, за адаптованим чи за модифікованим розкладом;

7. Забезпечення **асистентом**;

8. Забезпечення **допоміжними** засобами навчання;

9. Потреба в розумному пристосуванні;

10. Особливості проведення оцінювання;

11. Потреба у продовженні строків навчання;

12.Додаткові напрями роботи (за сферами розвитку – інтелектуальною, сенсорною, мовленнєвою, емоційно-вольовою, соціальною тощо).

Індивідуальну програму розвитку підписують члени команди психолого-педагогічного супроводу. Документ погоджується одним з батьків (іншим законним представником) учня.

Для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами зміст та обсяг навчально-виробничого процесу, строк навчання визначаються освітніми програмами та робочими навчальними планами закладу професійної (професійно-технічної) освіти, які за потреби можуть бути адаптовані для отримання знань, умінь та навичок відповідно до індивідуального навчального плану згідно з індивідуальною програмою розвитку.

5. Сутність понять «адаптація» та «модифікація». Адаптації та модифікації змісту навчального предмета (інтегрованого курсу)

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» визначено поняття:

- **адаптація** змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) - як зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами (далі - учні) без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання;
- **модифікація** змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Інформація про модифікацію та адаптацію змісту компонентів освітньої програми зазначається у навчальному плані та в індивідуальній програмі розвитку. При цьому слід враховувати те, що визначені стратегії стосуються не лише навчально-методичного забезпечення (застосовуваних інструкцій та матеріалів), а й облаштування освітнього середовища. Наприклад, для учнів, що мають труднощі V ступеня прояву (труднощі найтяжчого ступеня прояву) рекомендовано адаптацію та/або модифікацію змісту навчання, дизайну приміщень, завдань із урахуванням способу їх сприйняття учнем, збільшення часу на процедуру оцінювання, тощо.

За своєю сутністю **адаптація** є пошуком найбільш ефективних методик та умов реалізації освітнього процесу, враховуючи особливості засвоєння інформації та те, як певне порушення впливає на характер навчання учня із особливими освітніми потребами. Для досягнення освітніх завдань, відповідно, обирається найбільш ефективна стратегія.

Наприклад, розподіляємо алгоритм виконання завдання на декілька покрокових етапів, надаючи учню детальні інструкції та пояснення. При необхідності обираємо додатковий час для виконання завдань, використовуємо навідні запитання та підказки, зменшуємо кількість завдань, не змінюючи їх складність.

Окрім того, адаптація може стосуватися й інструкцій до виконання завдань, зокрема, надання алгоритму у вигляді невеликих покрокових пояснень дій або ж супровід усних інструкцій письмовими, у тому числі із застосуванням мнемотехніки чи прослуховування аудіозаписів замість самотійного читання, надання додаткового часу для виконання завдання. Доцільною також є заміна складних для розуміння слів чи фраз піктограмами, на яких схематично зображено «план дій» (табл. 3).

Таблиця 3

Адаптація навчання

Приклади адаптації у навчання	
<i>Подання інформації</i>	<i>Моніторинг засвоєння матеріалу</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Поділ завдань на декілька простіших • Завдання меншої тривалості або кількості (при збереженні складності) • Спрощені (адаптовані) інструкції • Покрокові інструкції алгоритми до виконання завдання • Використання «нетипових» методик (ком'ютерні технології, аудіо\відео супровід, тестові завдання, відеомодельовання, предметний матеріал) • Використання альтернативної чи додаткової систем комунікації • Особливі графічні характеристики оформлення тексту: великий шрифт, виділення, кольорові знаки 	<ul style="list-style-type: none"> • Індивідуальні тестові завдання • Зменшення кількості завдань для оцінювання • Додатковий час для виконання завдань • За необхідності – організаційна допомога асистента • Представлення завдання малій групі або особисто педагогу • Підказки до виконання завдання • Альтернативні способи демонстрації знань (презентації, виконання письмової чи графічної роботи, побудова діаграми, складання плану, створення плакату, малюнку)

Таким чином, адаптація спрямована на розробку додаткових способів подання інформації з навчальної програми для учня з особливими освітніми потребами, пошук додаткових наочних матеріалів (карток, інструкцій) і розробку унікального способу перевірки засвоєних знань з урахуванням особливостей учня.

Адаптація є оптимальною для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, в тому числі, тих, які відчують складнощі із навчанням, та мають порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, але інтелект є збереженим або наближеним до рівня нормотипових учнів.

Модифікація обов'язково передбачає спрощення змісту навчальних програм та вимог щодо їх засвоєння для конкретного учня із особливими освітніми потребами шляхом виключення або ж поєднання в одну окремих тем (чи їх частин), розроблення інтегрованих курсів. Аналогічний підхід застосовується і для вибору завдань для роботи (див. табл. 4). При цьому

важливим є збереження теми і напрямку матеріалу, що вивчається. Вони не повинні різнитися для учня із особливими освітніми потребами та його однолітків у межах однієї інклюзивної групи.

Таблиця 4

Модифікація навчання

Приклади модифікації у навчання	
<i>Подання інформації</i>	<i>Моніторинг засвоєння матеріалу</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Скорочення обсягу навчального матеріалу на уроці • Зменшення тем з певної навчальної дисципліни • Зміна завдання при збереженні напрямку навчання (альтернативні завдання) • Зміна складності завдання • Використання візуальних (у вигляді малюнків або піктограм) вказівок до виконання завдань • Індивідуальне повторення учневі інструкцій у спрощеній формі 	<ul style="list-style-type: none"> • Оцінювання за спеціально розробленою системою відповідно до цілей індивідуальної програми розвитку

Зважаючи на характер модифікації як спрощення, скорочення, виключення та враховуючи особливості навчання у професійній освіті, слід вкрай обережно підходити до впровадження подібних стратегій, адже важливо не нашкодити ключовому завданню – підготовці фахівця, що володіє певними компетентностями та знаннями, уміннями і навичками.

6.2.2. ПСИХОЛОГО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ (ЗА НОЗОЛОГІЯМИ)

Завдання до семінарського заняття «Психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)»

1. Опрацювати навчальні матеріали для самостійної роботи з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми 3.

2. Підготувати загальні рекомендації для педагогів щодо урахування в навчальному процесі психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти за певними нозологіями.

3. Розробити фрагмент уроку (інтегрованого заняття) з урахування психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти за певними нозологіями.

Питання для обговорення семінарського заняття «Психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)»

1. Психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями):
  - мовленнєві порушення;
  - порушення слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
  - порушенням зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
  - порушення опорно-рухового апарату;
  - синдром Дауна.
2. Рекомендації для педагогів щодо урахування в навчальному процесі психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти за певними нозологіями.

Література: 2, 3, 8, 13, 17, 29, 32

Навчальні матеріали для самостійної роботи

1. Психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)

Найбільшою групою, яка входить до поняття «здобувачі освіти з особливими освітніми потребами» є особи, які мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Залежно від типу порушення виокремлюють такі категорії учнів: з мовленнєвими порушеннями; з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом); з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором); з порушеннями інтелекту (із затримкою психічного розвитку, розумово відсталі, з синдромом Дауна); з порушеннями опорно-рухового апарату; зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.); гіперактивністю з порушенням уваги; з раннім дитячим аутизмом.

Прийом до закладів професійної освіти осіб з особливими освітніми потребами здійснюється, якщо таким особам не протипоказане навчання за обраним напрямом (спеціальністю). Таким чином, на законодавчому рівні забезпечено право осіб із особливими освітніми потребами здобувати професійну освіту та можливість першочергового зарахування на навчання за винятком, коли мають місце обмеження за медичними та віковими показниками, а також показниками професійної придатності, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

Таким чином, поза конкурсом до закладів професійної освіти вступити можуть лише ті діти з інвалідністю та особи з інвалідністю, яким не протипоказане навчання за обраною професією (спеціальністю).

За статистикою, до ЗП(ПТ)О частіше вступають особи, які мають мовленнєві порушення, порушення сенсорних аналізаторів (слуху, зору), порушення опорно-рухового апарату, розумову відсталість. Певну частину здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти складають особи з синдромом Дауна [32].

Тому детально розглянемо характеристики та особливості осіб з такими порушеннями.

В табл. 5 представлено психологічні характеристики, фізіологічні прояви порушень за визначеними нозологіями, подано практичні рекомендації педагогам щодо роботи з цими категоріями здобувачів освіти.

Таблиця 5

Психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)

Психологічна характеристика	Прояви, фізіологія	Поради та рекомендації
Мовленнєві порушення		
Затримки в розвитку мовлення спричиняють затримку розумового розвитку, обмежують загальний потенціал учня. Мовленнєві проблеми спричиняють низьку успішність. Внаслідок цього – знижена самооцінка, закомплексованість, неврози, агресія.	Порушення мовленнєвого розвитку та звуковимови мають діапазон від простої заміни звуків до неможливості розуміти або використовувати мовлення під час комунікації. Деякі порушення звуковимови пов'язані з вадами слуху, неврологічними розладами, ушкодженнями мозку, затримками розумового розвитку, фізичними розладами, такими як розщеплення губи або піднебіння. Заїкання – одне з найскладніших і тривалих мовленнєвих порушень. Медики характеризують його невроз (дискоординацію скорочень м'язів мовленнєвого апарату). Педагогічне трактування: це розлад темпу, ритму, плавності мовлення	Зверніться до психолога та логопеда, поговоріть із батьками. Виконуйте усі настанови та рекомендації фахівців. Запитуйте в учня (учениці) про труднощі, які він/вона відчуває під час сприйняття, обробки, застосування інформації (нового матеріалу). З'ясуйте, яку інформацію учень не сприймає. Запропонуйте інший спосіб (якщо учень не може читати, поясніть усно, якщо не сприймає на слух – подайте у письмовому вигляді). Виконуйте всі рекомендації логопеда, інших фахівців, батьків щодо спеціальних вправ та адаптації матеріалу для конкретного учня. Дізнайтеся про можливості використання спеціальних комп'ютерних програм (наприклад, перетворення друкованого тексту в аудіовідтворення), інших технічних засобів, залежно від особливостей

	<p>судомного характеру. Мовна судома перериває мовленнєвий потік зупинками різного 10 характеру. Судоми виникають тільки при продукуванні мовлення.</p>	<p>навчання конкретного учня.</p>
--	---	-----------------------------------

Порушення слуху

<p>Порушення слуху можуть призвести до соціальної ізоляції таких учнів, оскільки їхня спільна діяльність є досить обмеженою. Більшість таких учнів мають повноцінну інтелектуальну сферу і усвідомлюють свою аномальність, проблемність, це негативно впливає на формування навичок соціальної взаємодії. Порушення слуху часто призводить до виникнення порушень емоційно-вольової сфери у вигляді агресивності, проявів негативізму, егоїзму, егоцентризму, або навпаки – загальмованості, апатичності, безініціативності.</p>	<p>Особа, яка має важкі порушення слухового аналізатора, не має змоги самостійно навчитися розмовляти, тобто оволодіти звуковою стороною мовлення, оскільки вона не чітко сприймає звукове мовлення, не має можливості отримати слухові зразки. Вона не контролює свою вимову, внаслідок чого виникає спотворене мовлення, іноді усне мовлення не розвивається взагалі.</p>	<p>Учень має сидіти достатньо близько, добре бачити педагога, та унаочнення. Він має чітко бачити артикуляційний апарат усіх учасників уроку. Використовуйте якомога більше унаочнень. Стежте за тим, щоб учень отримував інформацію в повному обсязі. Звукову інформацію необхідно підкріплювати та дублювати зоровим сприйняттям тексту, таблиць, опорних схем тощо. Звертаючись і розмовляючи з учнем, дивіться на нього, щоб він міг бачити всі ваші рухи (артикуляцію, вираз обличчя, жести, мову тіла). Перед тим, як розпочати повідомлення нового матеріалу, інструкцій щодо виконання завдання тощо, переконайтеся, що учень дивиться на Вас і слухає. Не затуляйте обличчя руками, не говоріть, обернувшись до учня спиною. Якщо необхідно – зробіть запис на дошці, а потім, повернувшись обличчям до класу, повторіть написане та прокоментуйте. Час від часу переконуйтеся, що учень Вас розуміє. Не вважатиметься нетактовним запитати його про це. Якщо учень просить щось повторити, спробуйте перефразувати повідомлення, уживаючи короткі прості речення. Якщо Ви не зрозуміли відповідь учня, попросіть його повторити ще</p>
--	---	--

		раз чи написати те, що він хотів повідомити. Якщо Ви повідомляєте складний матеріал, що містить терміни, формули, дати, прізвища, географічні назви, доцільно надати його учневі в письмовій формі. Використовуйте роздатковий матеріал, що найповніше передає зміст заняття.
--	--	--

Порушення зору. Слабозорість

<p>Слабозорі учні усвідомлюють свій дефект. Невдачі у різних видах діяльності та у спілкуванні, зумовлені неможливістю використання зору у практичній діяльності, часто викликають у них тяжкі емоційні переживання. Деякі учні з порушенням зору через наявні комплекси намагаються не привертати уваги до своїх проблем і соромляться попросити допомоги в дорослого або в однокласників, вважаючи за краще самотужки пережити свої труднощі.</p>	<p>Основною причиною зниження гостроти зору є вроджені захворювання або аномалії очей (70% випадків). Захворювання очей призводить до складних порушень зорової функції – знижується гострота, звужується поле зору, порушується просторовий зір. Унаслідок неповного чи спотвореного сприйняття довкілля уявлення таких дітей певною мірою збіднені, фрагментарні, одержана інформація погано запам'ятовується. Учні відчувають труднощі під час читання, письма, практичних робіт, швидко стомлюються, що зумовлює зниження розумової та фізичної працездатності.</p>	<p>Через кожні 10–15 хвилин учень має 1–2 хвилини перепочити, роблячи спеціальні вправи. Освітлення робочого місця учня має бути не менше 75–100 кд/м². В унаочненнях доцільно збільшити штифт, фон зробити не білим, а світло-жовтим чи світло-зеленим. Пишучи на дошці, намагайтеся розташувати матеріал так, щоб в учня він не зливався в суцільну лінію. З'ясуйте, написи яким кольором крейди учень бачить краще. Озвучуйте все, що пишете. Намагайтеся все, що пишете на дошці, продублювати роздатковим матеріалом. Зверніть увагу на якість роздаткового матеріалу: має бути матовий, а не глянцева папір, шрифт великим і контрастним. За можливості, можна використовувати аудіозаписи. Такі організації, як УТОС, мають аудіобібліотеки літературних творів та інших навчальних матеріалів, якими вчитель може скористатися для індивідуалізації занять зі слабозорими учнями. Доцільно переглянути вимоги до письмових робіт. Іноді слабозорому учневі необхідно писати з використанням трафарету, щоб правильно розташувати текст на сторінці та дотримуватися рядків. Частіше перевіряйте розуміння учнем матеріалу, який подається на уроці. Учень може погано бачити вираз вашого обличчя і не розуміти, що ви</p>
---	---	---

		<p>звертається саме до неї. Краще підійти до учня, і торкаючись його, звернутися на ім'я.</p> <p>Не робіть зайвих рухів і не затуляйте учневі джерело світла, не використовуйте невербальні засоби спілкування (кивання головою, рухи рук тощо).</p>
Порушення опорно-рухового апарату		
<p>В основному характеризуються ознаками незрілості емоційно-вольової сфери, відрізняються недостатньою продуктивністю будь-якої сфери діяльності, де вимагається вольове зусилля. Ці діти надають перевагу грі, заняттям ЛФК, емоційно та інтелектуально інфантильні. У поведінці завжди переважають мотиви безпосередніх задоволень і бажань. Часто звертають на себе увагу надмірною залежністю від дорослих, батьків, несамостійністю, страхом перед медичною апаратурою, лікарями. Вони важко адаптуються до дитячого колективу, підвищено плаксиві, часто капризують. Важко зосереджуються на завданні, легко відволікаються, швидко стомлюються. За умови організації активної адекватної педагогічної допомоги можуть засвоїти програму загальноосвітньої школи, отримати професійну освіту.</p>	<p>Розлади функцій опорно-рухового апарату спостерігаються у 5-7 % дітей і можуть бути вродженими чи набутими. Провідним порушенням є недорозвиток, порушення або втрата рухових функцій. Домінуючим серед цих розладів є дитячий церебральний параліч (близько 90 %).</p>	<p>Шлях учня до його робочого місця має бути безперешкодним (зручне відкривання дверей, достатньо широкі проходи між столами тощо). Продумайте, яким чином він діставатиметься до закладу освіти, пересуватиметься, користуватиметься туалетом тощо. Ймовірно у закладі доведеться зробити певні архітектурні зміни (пандус, спеціальні поручні, пристосування в туалеті тощо). Можливо, знадобиться, щоб хтось із персоналу чи учнів завжди був готовий допомогти учневі з церебральним паралічем (потримати двері, доки заїде візок, під час подолання сходів тощо). Такі помічники мають бути проінструктованими спеціалістом (ортопедом, фізіотерапевтом, інструктором із лікувальної фізкультури). Навчіться використовувати допоміжні технології. Знайдіть експертів у школі та поза її межами, які б допомогли Вам. Допоміжні технології можуть зробити Вашого учня незалежним (спеціальні пристрої для письма, додаткове устаткування для комп'ютера тощо). З допомогою фахівців чи батьків облаштуйте робоче місце учня з урахуванням його фізичного стану та особливостей розвитку навчальних навичок (для утримання постави у зручному положенні, для обмеження мимовільних рухів, полегшення письма, читання). Проконсультуйтеся з фізіотерапевтом стосовно режиму навантаження учня, необхідних перерв і вправ. Нагадуйте про це учневі та стежте, щоб він не</p>

		<p>перевтомлювався.</p> <p>Знизьте вимоги до письмових робіт учня. Можливо, йому буде зручно використовувати спеціальні пристосування, комп'ютер чи інші технічні засоби.</p> <p>Не обтяжуйте учня надмірним піклуванням. Допомогайте, коли напевно знаєте, що він не може щось подолати, або коли він звернеться по допомогу.</p> <p>Учневі необхідно більше часу для виконання завдання. Адаптуйте вправи відповідним чином, розробіть завдання у вигляді тестів тощо.</p>
--	--	--

Синдром Дауна

<p>В основному ці учні слухняні, добродушні, готові робити те, що їх попросять. У них спостерігається збереження елементарних емоцій. Більшість з них ласкаві, контактні. Деякі виражають позитивні емоції до оточуючих. Позитивні емоції спостерігаються частіше, ніж негативні. Відносно збережена емоційно-вольова сфера дозволяє досить успішно проводити з ними навчально-виховну роботу. Трапляються випадки тривожних, агресивних проявів, але вони складають незначний відсоток від усіх осіб із синдромом Дауна.</p>	<p>Синдром Дауна – це генетичне порушення, що полягає у порушенні рівня розумового розвитку (різного ступеня), характерних рисах обличчя, вроджених вадах серця, порушеннях слуху та зору, інших медичних проблемах. Синдром Дауна має генетичну природу, спричинюється хромосомними розладами: внаслідок порушення в розвитку клітини, в ній нараховується 47 (замість 46). Ця додаткова хромосома змінює перебіг розвитку організму і, зокрема, мозку. Зазвичай такі діти розвиваються повільніше. Рівень розумового відставання в хворих із синдромом Дауна може бути різним – від легкого до край важкого. Однак, в більшості спостерігається середній ступінь розумового відставання. Найбільш помітним у таких дітей є відставання в мові. У дітей з синдромом Дауна досить чітко проявляються</p>	<p>Намагайтеся повідомляти інформацію якомога ясніше, конкретніше.</p> <p>Замість вербального подання нової інформації, продемонструйте наочність (малюнки, реальні об'єкти тощо), а також можливість сприймати якісь речі на дотик.</p> <p>Розподіляйте нові завдання на маленькі кроки. Демонструйте ці кроки. Стежте, щоб учень виконував завдання крок за кроком. За необхідності, надавайте допомогу.</p> <p>Одразу коментуйте дії учня. необхідно переконатись, як і наскільки точно учень зрозумів, що від нього вимагають, і лише після цього дозволяти виконати завдання. У разі потреби надати учневій додатковій роз'ясненню щодо виконання завдання.</p>
---	--	--

	розбіжності між пасивним і активним словником, що особливо чітко видно під час використання ними зв'язного мовлення.	
--	--	--

6.3. ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СЛУХАЧА

Питання для самоконтролю до теми 1 «Історичний дискурс та сучасні тенденції інклюзивної освіти»

1. Як змінювалося еволюційне ставлення до осіб з порушеннями розвитку? На якому етапі розвитку щодо визнання прав та потреб інвалідів сьогодні знаходиться українське суспільство?
2. Якими є принципові відмінності між поняттями «сегрегація», «інтеграція», «інклюзія»? Наведіть приклади сегрегації, інтеграції, інклюзії осіб з особливими освітніми потребами.
3. Проаналізуйте переваги інклюзивного навчання для усіх учасників навчально-виховного процесу.
4. Назвіть основні міжнародні та вітчизняні документи, які закріплюють право осіб з особливими освітніми потребами на якісну освіту.
5. Які нормативно-правові документи забезпечують організацію інклюзивного навчання у закладах професійної освіти?
6. Які, на Вашу думку, перспективні напрями розвитку інклюзії в умовах професійної (професійно-технічної) освіти?

Література: 11, 12, 16, 18-25, 27, 28

Питання для самоконтролю до теми 2 «Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О»

1. В якому нормативному документі визначено напрями та зміст психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами?
2. Хто є учасником команди психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами?
3. Визначте основні принципи командного підходу у роботі із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами.
4. Сформулюйте алгоритм складання індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами.
5. Визначте сутність та зміст індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти з особливими освітніми потребами та механізм її реалізації.
6. Визначте сутність понять «адаптація» та «модифікація». В чому полягає їх принципова відмінність?

7. Які адаптації та модифікації змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) можливо використати для роботи з учнями з особливими освітніми потребами за рівнями підтримки (нозологіями)?
8. Які є складнощі та ризики використання адаптації та модифікації для професійної освіти? Чому варто вкрай обережно підходити до впровадження адаптації та модифікації у ЗП(ПТ)О?

Література: 4, 5, 6, 7, 8, 10, 15, 26

Питання для самоконтролю до теми 3 «Психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)»

- 1 Визначте психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами за типовими нозологіями. Для зручності використовуйте таблицю 5.
- 2 Які рекомендації доречно надати педагогічним працівникам щодо роботи з учнями певних нозологій? Використовуйте зміст табл. 5.
- 3 Чи є у Вас практичний досвід роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами? Які поради стосовно роботи з такими учнями Ви можете надати колегам?.

Література: 2, 3, 8, 13, 17, 29, 32

6.4. КОМПЛЕКС ПРАКТИЧНИХ (ТЕСТОВИХ) ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Законодавство якої країни диктувало виявляти фізично неповносправних дітей і відділяти їх від здорових, оберігаючи в такий спосіб державний устрій і сповідуючи ідею «фізичної повноцінності» своїх громадян:

- а) давньогрецька Спарта
- б). Єгипет
- в) Давня Русь
- г) Шотландія

2. Вставте пропущене:

Індивідуальну програму розвитку переглядають не рідше ніж _____ та обов'язково враховують під час освітнього процесу в інклюзивному класі

- а) раз на рік
- б) двічі на рік
- в) тричі на рік
- г) щомісяця

3. В якому документі вперше на законодавчому рівні визначено поняття: інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, індивідуальний навчальний план, індивідуальна програма розвитку, розумне пристосування, універсальний дизайн у сфері освіти:

- а) Закон України «Про освіту» (2017)
- б) Закон України «Про професійно-технічну освіту» (1998)
- в) Конституція України
- г) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (2019)

4. Зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами (далі - учні) без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання – це:

- а) адаптація
- б) пристосування
- в) модифікація
- г) налаштування

5. Хто НЕ є членом команди психолого-педагогічного супроводу здобувача освіти з особливими освітніми потребами:

- а) майстри виробничого навчання
- б) кухар
- б) асистент викладача
- г) керівник фізичного виховання

6. Яке визначення інклюзивного навчання є найбільш повним:

а) *гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання*

б) створення для дитини індивідуального навчального плану

в) забезпечення дитини медико-соціальним і психолого-педагогічним супроводом під час навчально-виховного процесу

г) створення середовища, яке відповідає потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку

7. Що НЕ є компонентом Психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти:

- а) *змістовий компонент*
- б) навчально-організаційний компонент
- б) психологічний компонент
- г) соціальний компонент

8. Інклюзивна освіта — це:

а) *система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та право навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу*

б) фізичне залучення дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх навчальних закладів

в) створення в загальноосвітньому закладі безбар'єрного середовища (пандуси, тифло-, сурдоприлади, освітлення, спеціальних технічних засобів тощо), позитивного психологічного клімату

г) співпраця загальноосвітнього навчального закладу з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей.

9. Командний підхід – це (оберіть зайве твердження):

- а) Опора на реальні міжособистісні соціальні відносини, процеси, явища
- б) Співпраця з батьками

- в) Педагогічна взаємодія, орієнтована на область підсвідомості
- г) Створення сприятливої атмосфери в колективі

10. Яким нормативним документом визначено категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти?

- а) Законом України «Про освіту» (2017)
- б) *Постановою Кабінету Міністрів України . № 765 від 21 липня 2021 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами»*
- в) Конституцією України
- г) Конвенцією про права дитини (1989)

11. Визначте фактори, які гальмують розвиток інклюзивного навчання в Україні:

- а) усі відповіді вірні
- б) невідповідність педагогів до навчання дітей з особливими освітніми потребами
- в) систему суспільного ставлення до осіб з порушеннями розвитку
- г) процеси стихійної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх закладів

12. До вагомих переваг системи спеціальної освіти в Україні відносяться:

- а) *підготовка вихованців до самостійного життя шляхом надання їм професійної підготовки згідно з їхніми можливостями.*
- б) ізоляваність дітей, обмеженість розвитку життєвих компетенцій
- в) недостатня індивідуалізованість та особистісна зорієнтованість навчально-виховного процесу
- г) труднощі емоційного та особистісного розвитку учнів, неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості.

13). Прийом до закладів професійної освіти осіб з особливими освітніми потребами здійснюється, якщо:

- а) здобувач освіти свідомо обрав заклад для професійного навчання
- б) *таким особам не протипоказане навчання за обраним напрямом (спеціальністю)*
- в) у закладі є вільні місця
- г) здобувач освіти має асистента-помічника.

14). Яка інформація не зазначається в індивідуальній програмі розвитку:

а) індивідуальні особливості розвитку учня (наявний рівень знань, вмінь, навичок – компетенції)

б) освітні труднощі учня, виявлені у закладі освіти

в) розмір заробітної плати батьків

г) рекомендований рівень підтримки.

6.5. ГЛОСАРІЙ КЛЮЧОВИХ СЛІВ

Адаптація — зміна характеру подання навчального матеріалу, не змінюючи змісту або концептуальної складності навчального завдання. Зміна умов виконання завдання.

Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами – особи з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) — документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальна навчальна програма – документ (частина ІПР), який окреслює коло знань, умінь і навичок, що підлягають засвоєнню з кожного окремого навчального предмету у процесі навчання у закладі загальної середньої освіти з метою реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини з особливими освітніми потребами. Містить перелік тем матеріалу, що вивчається, рекомендації щодо кількості годин на кожну тему, час, відведений на вивчення всього курсу.

Інклюзія – забезпечення ситуації, що унеможливорює обставини, за яких особистість, незалежно від свого соціального статусу, віку, наявності чи відсутності порушень психофізичного розвитку та інвалідності, опиняється поза суспільними стосунками, поза освітнім процесом.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзивне навчання — система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;

Інклюзивна група – група у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, в якій поряд з іншими здобувачами освіти навчаються одна або більше осіб з особливими освітніми потребами.

Інклюзивне освітнє середовище — сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Комплексна оцінка – збір та інтерпретація інформації про особливості розвитку особи з метою визначення її особливих освітніх потреб та визначення її освітніх труднощів, розроблення рекомендацій щодо її індивідуальної освітньої траєкторії, модифікації чи адаптації освітньої програми (навчальних предметів), організації освітнього середовища, особливостей організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.

Модифікація - зміна змісту або понятійної складності навчального завдання. Частіше використовується при роботі з учнями, які мають значні когнітивні порушення. Інколи учні можуть потребувати модифікованих програм тільки з окремих дисциплін.

Особа з інвалідністю – особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити соціальний захист.

Особа з особливими освітніми потребами — особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти з інклюзивним навчанням – це взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум.

Ресурсна кімната – спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначена для розвитку учнів з особливими освітніми потребами, гармонізації їх психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (занять)

Рівні підтримки – обсяг тимчасової або постійної підтримки учнів в освітньому процесі відповідно до їх особливих освітніх потреб, що надається в закладі освіти.

Розумне пристосування — запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами.

Універсальний дизайн – дизайн предметів, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. "Універсальний дизайн" не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно.

7. КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПУНКТ

За консультаціями чи уточненнями окремих питань електронного курсу можна звернутися до доцента кафедри Коссової-Сіліної Галини за адресою siolga13@gmail.com або у вайбер за номером +38-050-774-77-44

8. ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА

Основні ресурси

1. Васильєва Г.І., Любарець В.В. Термінологічний словник-інклюзія. Київ: Міленіум. 2018. 42с. URL: https://uvu.org.ua/wpcontent/uploads/2021/09/Terminology_2.pdf
2. Інклюзивне навчання: інформаційний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти/ упорядники Н. Софій, Ю. Найда, URL: https://knowledge.org.ua/wpcontent/uploads/2020/08/School__inclusive_education_brochure2019.pdf
3. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок». 2019. 304 с. URL: [http://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osob1%20osvitnimi%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyshchi%20\(Kolupaieva_Taranchenko\).pdf](http://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osob1%20osvitnimi%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyshchi%20(Kolupaieva_Taranchenko).pdf)
4. Кучерак І.В. Інклюзивне навчання у закладах професійної освіти: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ. 2022. URL: <https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/Посібник-Кучерак-ІВ.pdf>
5. Методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти щодо визначення освітніх труднощів І рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти /уклад. Л.Проходько, Н. Ярмола та інші. URL: <https://ispukr.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Метод.-рекомендації для ЗЗСО.pdf>
6. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти: Теорія та методика інклюзивного навчання /Уклад. Л.М.Сидорів, за ред. С.М.Сидоріва. Івано-Франківськ: видавець Кушнір Г.М. 2020. 235с. URL: <http://inclusion.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BB%D1%8C-1-3.pdf>

7. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. Ред. М. Порошенко та ін. Київ. 2018. 252с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/posibniki/Inclusive_study_Sep17.pdf
8. Пащенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: Навчально-методичний посібник. Київ: Арт Економі. 2012. 184 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kaf_der_g_slug/material_diyaln/inklyuzivna%20osvita.pdf
9. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта. Навчальний посібник. Київ, ТОВ «Агенство Україна». 2019. 3000с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>

Додаткові ресурси

10. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник /А. А. Колупаєва та ін. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 216 с. URL: http://irc.kuprda.gov.ua/files/docs/2020/19015_Asistent_vchitelya_u_zakladi_ZSO_z_inklyuzivnoyu_.pdf
11. Гладуш В.А. Ретроспектива підготовки педагогічних кадрів в Україні для формування освітніх послуг в умовах спеціальної освіти. Тенденції та проблеми управління закладами освіти: виклики XXI століття. Монографія. Київ, 2021. 285 с. С. 242-251.
12. Дослідження якості інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами: грудень 2020-січень 2021. URL: <https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/04/Doslidzhennya-yakosti-inklyuzivnoi-osviti.pdf>
13. Кляйн В., Шилонова В., Гладуш В.А. Індивідуальний підхід у забезпеченні психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання в школах Словаччини: досвід, перспективи. Київ: ТОВ «Альфа-ПК», 2020. С. 23-35.
14. Кучерак І., Петрушак О. Інтегровані заняття у системі інклюзивного навчання: досвід, реалії та перспективи. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка. 2021. Вип. 3(47). С. 121-127.
15. Організація першого рівня підтримки для дитини в закладі загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник /КЗ

«Житомирський ОІППО» ЖОР. за ред. О. С. Голентовської. Житомир. КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, 2022. 127 с.

- 16.Хренова В. В. Інклюзивна освіта в умовах нової української школи: проблеми та перспективи. Освіта та педагогічна наука. 2020. № 1 (173). С. 3-13. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5991/2020%20>
- 17.Царькова О. В., Прокоф'єва О. О. Порушення психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами: нозологія, психолого-педагогічний контекст. Довідник для педагогічних працівників і батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. С. 18-82. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9920/1/ЦОВПОО-ВАБ.pdf>

Інтернет – ресурси

- 18.Декларація ООН про права інвалідів. 1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text
- 19.Загальна декларація ООН з прав людини. 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- 20.Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. Саламанка. Іспанія, 7-10 червня 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text .
- 21.Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». 1991 №21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
- 22.Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- 23.Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- 24.Закон України «Про професійно-технічну освіту». 1998 №103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>
- 25.Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
- 26.Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти» №1289 від 9 грудня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1289-2020-п#n10>
- 27.Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної

- (професійно-технічної) освіти від 10.07.2019 №636. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-п#n8>
28. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15.09.2021 №957. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>
29. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 №545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п#Text>
30. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>
31. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 №493 «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-п#Text>
32. Система автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів. URL:
<https://ircenter.gov.ua>